

Cuvânt înainte

Epopeile sumeriene, cele ale lui Homer sau opera lui Vergilius, pentru a aminti doar câteva înfăptuiri cultural-literare incontestabile ale Antichității, fascinează și astăzi, nu doar prin mesajul lor de un adânc și solid umanism, ci și prin frumusețea artei cuvântului, prin expresivitatea poetică pe care trecerea vremii nu a reușit să le erodeze sau să le împingă definitiv sub piatra tăcerii. Căutarea nemuririi de către Ghilgameș, „epoca homerică” a conflictelor care au însoțit instalarea indo-europenilor în spațiul mediteraneean sau peregrinările inițiatice ale lui Odiseu pe drumul de întoarcere spre căminul său, pribegia lui Eneas și fondarea legendară a Romei, în ciuda vechimii lor, fascinează mereu prin prospețimea mesajului și prin perenitatea arhetipurilor, valorilor, situațiilor de viață pe care omul tuturor timpurilor le experimentează.

Eneida are, desigur, la bază o istorie, căreia mitologia îi conferă un spațiu de rezonanță coplesitor din punctul de vedere al vieții generice a omului, în dubla sa ipostază de rătăcitor și de întemeietor. Eneas emigrează din Troia cucerită, cuprinsă de flăcări, pentru a ajunge în teritoriul Latiumului, periplu care ne introduce deopotrivă în atmosfera și în lumea misterioasă și aventuroasă a călătoriilor maritime ale Antichității, dar și în destinul colonizărilor care au generat marile civilizații ale lumii. Expediția lui Eneas lăsa ancora la țărmul Italiei de astăzi și, deschizând calea spre afirmarea unui nou popor, acest eveniment dobânda dimensiunea legendară a semizeilor civilizatori, „intervenția” zeilor asigurând sacralitatea și dimensiunea transcendentă a evenimentelor.

În memoria posterității, așa cum o immortalizează Vergilius, Eneas în ipostază de semizeu, fiul unui rege din Dardania și al zeiței Venus, coboară în

Infern urmând o adevărată călătorie inițiativă care îi revelează viitorul și îi acordă acea autoritate necesară unui conducător legendar. El consultă Sibilla din Cuma – una dintre acele preotese/profetese ale sistemelor religioase din substratul cultural vechi european –, primind indicațiile necesare călătoriei în „lumea de dincolo”. Eneas se întâlnește în Infern cu tatăl său, dar în această lume a strămoșilor îi cunoaște și pe descendenții săi legendari, începând cu Romulus, fondatorul Romei. Abia după acest *descensus ad inferos* Eneas se îndreaptă spre Latium, conflictele ce vor urma în spațiul real al istoriei conducând spre dispariția civilizației etrusce, din cenușa căreia se naște civilizația greco-romană. Poate nu e lipsit de rost să întărim aici ideea că civilizația romană, transfigurată de valorile creștinismului, a marcat evoluția istorică a Europei și a întregii lumi civilizate.

Astfel, prin *Eneida* lui Vergilius, una dintre operele scrise care au fondat cultura universală, mitologia și istoria se împletesc într-o amplă și admirabilă creație în care esteticul literar îmbracă într-o haină artistică memoria unor evenimente care au schimbat lumea.

Operele patrimoniului cultural universal, pentru a fi receptate și integrate într-o cultură vie, trebuie să se întrupeze în forme specifice, trebuie traduse și adaptate limbii vorbite de un popor. În acest sens, demnă de toată lauda se adeverește migăloasa muncă din umbră a traducătorului care se străduiește să aducă mesajul și frumusețea unei creații literare în sufletele semenilor săi, prin transpunerea originalului într-o traducere cât mai bună. O simplă traducere corect gramaticală nu poate surprinde uneori nici măcar sensul originar, cu atât mai puțin ar putea păstra muzicalitatea textului recitat în limba în care a fost gândit. De aceea, traducătorul adevărat este acela care înțelege textul, îl trăiește la adevărata intensitate a creației originale, pentru a-l transpune apoi într-o nouă formă. Este vorba aici de continuitate, de transmisie, dar și de un act artistic creator, destinat sufletelor sensibile care sunt invitate la rândul lor să trăiască prin intermediul traducerii fiorul estetic al autorului prim.

O națiune se conectează la cultura universală prin operele de referință, prin capodoperele universale către care se deschide, în întâlniri ce generează un dialog și îmbogățesc ambele părți: și unii și ceilalți împărtășesc din frumusețea ce unește în plan spiritual. Cu atât mai importantă este munca de

pionierat făcută în sânul unei culturi. Este și situația avocatului-literat transilvănean Vasile Aaron (1780-1821).

Contextul în care a activat acest pionier al literaturii române a fost influențat de intrarea Transilvaniei în lumea Europei moderne. Atât prin instituțiile sale bisericești și de învățământ, strâns legate între ele, dar mai ales prin deschiderea consolidată de Biserica Română Unită, care a pus prin Școala Ardeleană bazele unei adevărate școli filozofico-teologice și culturale, Transilvania secolelor XVIII-XIX a jucat rolul de mediator între Răsărit și Apus, modernizând cultura română ca parte a patrimoniului spiritual universal.

Într-o perioadă în care creațiile literare autohtone erau aproape inexistente, Vasile Aaron a avut curajul să deschidă calea afirmării spiritului românesc. De factură arhaic-rurală, în frumusețea naivității unei existențe istorice ritmate de calendarul sărbătorilor și muncilor cotidiene, cultura populară română a păstrat ceva din puritatea începuturilor lumii. De aceea lunga gestație de mii de ani a generat un substrat spiritual sănătos, pământ fertil ce avea să rodească genii de felul unui Eminescu.

Vasile Aaron este un deschizător de drumuri; îmi place să mi-l imaginez ca pe un visător vizionar care simțea potențialul spiritualității românești din care făcea parte și căreia îi resimțea adevărata demnitate, alături de marile culturi care s-au afirmat de-a lungul istoriei. Rămase pentru o lungă perioadă în manuscris, scrierile lui Vasile Aaron, parte a preromatismului culturii române, sunt oglinda unei epoci, reflectă aspirațiile unui popor și ne transmit parfumul unei lumi a Transilvaniei trecute. Însă din această lume s-a născut lumea de azi, iar visele și speranțele strămoșilor s-au materializat în operele cu care ne mândrim.

Acest cetățean al Transilvaniei de la întretăierea secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea a dat culturii române prima traducere a *Eneidei* în limba română. Cu uimire aflăm că această primă traducere are propria ei poveste, soarta muncii de pionierat a lui Vasile Aaron fiind o odisee în sine. Lucrarea lui a avut nevoie de mult timp omenesc, prea mult pentru o viață de om, pentru a ajunge la locul ei, printre operele de seamă ale culturii române. Până acum, istoria literaturii române consemna traducerea realizată de George Coșbuc

(1896), munca lui Aaron nefiind cunoscută de critica de specialitate decât fragmentar și prin intermediul comentariilor citate din alte surse, fără a fi posibilă confruntarea directă a izvorului manuscris. Dar, așa cum se exprima în limba română a vremii rostindu-și crezul, în Sibiul anului 1805: „Și, așa, deplin sânt încredințat precum fiecare, în limba românească procopsit, această muncă a mea nu o va zice netrebnică; și, aceasta, cu atâta mai tare pociu să zic, cu cât experiința cea de toate zilele ne învață cu câtă râvnă și poftă primește neamul nostru cele ce din meșteșugul cel poeticesc purced.”

Această recuperare, binevenită pentru critica de specialitate și binecuvântată pentru adevăr prin sporirea cunoașterii activității lui Vasile Aaron, nu ar fi fost posibilă fără munca în tandem, deopotrivă pasionată și științifică, a Lilianei Maria și a lui Ioan-Nicolae Popa. Ne cunoaștem cu acești neobosiți lucrători în spațiul inepuizabil al istoriei colbuite de vremi doar din corespondență, dar îi admir, îi respect și îi prețuiesc pentru lucrarea de benedictin – cum se spune cu o vorbă potrivită – a domniilor-lor în restituirea scrierilor lui Vasile Aaron.

Prin munca lor asiduă, soții Popa au o contribuție deosebită în redimensionarea importanței culturale a lui Vasile Aaron. Prin editarea primei traduceri românești a *Eneidei* se aruncă încă o lumină asupra istoriei literaturii române, care ne permite să vedem și să înțelegem mai bine începuturile beletristicii românești. Cunoscându-ne mai bine rădăcinile, ne vom putea promova propria identitate în continuitatea și cu vigoarea cu care spiritul multimilenar al pământurilor acestora nutrește ființa poporului nostru.

Socotesc că prin această nouă contribuție suntem în măsură a realiza cum strădania de o viață a lui Vasile Aaron își atinge finalitatea pe care o intuia profetic și, ca printr-un testament de maximă concentrare, se adresează nouă cu un mesaj venit din Sibiul de început de veac XIX: „Deci, iubite cetitoriu, de am putut ceva face spre folosul tău, foarte mă bucur!”

† Virgil Bercea

Redescoperirea Eneidei
în prima versiune românească a epopeii vergiliene:
Vasile Aaron, 1805

– *Observații, comentarii și note* –

În anul 19 î. Cr., când Vergilius Publius Maro își încheia existența în această lume, literatura latină pierdea pe unul dintre cei mai străluciți creatori ai antichității, intrat definitiv în Panteonul culturii romane și în rândul marilor valori ale culturii universale. Avea 51 sau 52 de ani; nu apucase să șlefuiască *Eneida*, scrierea care îl va face nemuritor și datorită căreia va fi socotit cel mai important poet roman. Lucrase la ea mai bine de un deceniu, dar la final, considerând-o nedesăvârșită, a cerut apropiaților să dea focului manuscrisul. Reacția unui om înzestrat de natură cu o sănătate firavă și cu înfățișare puțin impunătoare și care, măcinat de boală, își asuma un eșec? Semnul capitulării în lupta cu viața, cu un destin deloc generos, care îi rezervase un statut subaltern în relația cu mărimile vremii? Poate. Mai degrabă însă, o revoltă a artistului-creator față de sine însuși, o expresie a nemulțumirii față de rezultatul unei munci trudnice care nu se ridică, considera el, la nivelul exigențelor sale.

Vergiliu se născuse în anul 70 î. Cr. într-o familie relativ modestă, care năzuise să-l propulseze pe o treaptă socială mai înaltă, îndrumându-l pe calea studiilor juridice. Dar tânărul nu avea înclinare pentru îngustimea buchisirii legilor, ci pentru universul vast al creației. A optat pentru cariera literară, în care a excelat, după studii la Cremona, Milano, Roma și Neapole. Nu a avut parte de o viață lipsită de griji, mai ales înainte de a intra în grațiile potentatului Mecena și de a se bucura de înalta protecție a lui Octavian August,

ajuns în fruntea statului roman după anihilarea fostului său aliat și principal oponent, Marc Antoniu. A rămas în istoria literaturii mondiale prin trei lucrări monumentale: ciclul de *Ecloge*, poezii pastorale în care este elogiată existența rustică, simplă și naturală, în contrast cu agitația vremii; *Georgicele*, poem didactic și elogiu adus țăranului și vieții în comuniune cu natura; în fine, pe primul loc, *Eneida*, epopeea ce vorbește despre legenda întemeierii Romei, despre originea nobilă a poporului latin și despre motivele de mândrie ale fruntașilor Imperiului roman ai vremii, în primul rând ale lui Cezar Octavian August, pe care Vergiliu îl glorifică.

Eneida este o alcătuire epică de mare amploare, structurată în douăsprezece cărți. Deși alcătuită după cunoscutul model al epopeilor homerice, din care chiar preia amănunte, se constituie într-o construcție originală unanim apreciată. Personajul central al scrierii vergiliene este luptătorul troian Eneas. Apariție de rang secundar în *Iliada*, Eneas devine călăuzitorul celor siliți de evenimentele potrivnice să ia drumul pribegiei, salvându-se din Troia dată focului de grecii biruitori. Acțiunea epopeii începe în al șaptelea an al peregrinării flotei lui Eneas pe valurile mărilor, sub ocrotirea zeiței Venus și sub urgia neconținută a Iunonei, răzbunătoarea soață a lui Iupiter. Pe cale să ajungă în ținutul promis al Italiei, corăbiile troiene sunt lovite de o furtună năpraznică iscată din porunca Iunonei și aruncate pe țărmul străin al Africii, unde regina Didona, fugară din Tyrul fenician, ridică puternica cetate Cartagina. La porunca zeilor, călătorii sunt primiți cu ospitalitate. Acolo, Eneas povestește căderea strălucitei cetăți a Troiei și peregrinările fugarilor supraviețuitori, într-o rememorare plină de dramatism, care amintește de Ulise, alt erou al războiului troian, și de periplul său, relatat cu secole înainte de Homer, în *Odiseea*. Atrasă de farmecul viguros al lui Eneas, Didona se îndrăgostește pătimaș și se va sinucide atunci când, la porunca părintelui zeilor, luptătorul troian părăsește Cartagina pentru a căuta locul destinat să fie noua patrie a poporului său.

Ajuns pe coastele Italiei, după alte și alte încercări, Eneas va trăi incredibila aventură a coborârii în tărâmul Infernului, interzis muritorilor vii. Călăuzit printre umbrele eroilor dispăruți de Sibila, preoteasa lui Apollo, își

reîntâlnește acolo tatăl, care îi dezvăluie viitorul, prevestindu-i evenimentele glorioase pe care le va trăi Roma, luminata cetate întemeiată de urmașii eroului.

Corăbiile troiene pătrund în apele Tibrului, în teritoriile stăpânite de regele Latinus. Dând curs unei previziuni conform căreia un străin se va căsători cu fiica sa și va da strălucire aceluia neam, Latinus îl primește cu inima deschisă pe Eneas și îi oferă mâna fiicei sale Lavinia. Iunona stârnește mânia lui Turnus, regele rutulilor, căruia îi fusese promisă Lavinia, astfel că se stârnește un război sângeros în care sunt atrase toate populațiile din zonă, cu cei mai faimoși luptători ai lor. Ultimul cânt narează, în ritm alert, înfruntarea dintre Eneas și Turnus, în care Eneas își răpune viteazul adversar, deschizând drumul spre edificarea Romei și spre formarea poporului roman. Vergiliu vede glorioasa sa evoluție culminând în domnia autocrată a lui August, cel care a încercat să impună în societatea romană prețuirea a două valori umane fundamentale: *virtus et labor* (virtutea și munca).

* * *

În cursul vremurilor, epopeea vergiliană a stat în atenția cărturarilor noștri, mai ales după ce, ca parte a politicii de afirmare a nobilității neamului și limbii române, cultura latină a devenit obiect de studiu în școlile românești. Această mișcare fost prezentă în întreaga activitate politică și culturală a fruntașilor românilor transilvăneni începând din veacul al XVIII-lea, ca argument în lupta pentru drepturile cuvenite populației majoritare din Marele Principat.

În lungul șir al celor ce s-au aplecat, cu mai puțin ori cu mai mult har, asupra principalei scrieri a lui Vergiliu, primul este acela al prea puțin cunoscutului Vasile/Vasilie/Basilus Aaron de Bistra (1780-1821). Foarte tânărul cărturar, pornit din modestul Glogoveț de pe valea Târnavei Mari și hrănit cu învățătură și cu idealuri în școlile Blajului și ale Clujului, a rămas în istoria noastră culturală ca o personalitate peste măsură de vrednică a-și avea locul între fruntași Școlii Ardelene.

Mărturiile documentare lipsesc; de la avocatul-literat nu s-au păstrat mărturisiri, destăinuiri, declarații, niciun indiciu care să ne ajute să vorbim argumentat despre un program de acțiune artistică clar definit. Decizia lui de a abandona prelucrarea *Metamorfozelor* lui Ovidiu, interesante nu numai în sine, ci și ca un suport adecvat interpretărilor educativ-moralizatoare¹ în spirit iluminist, și de a se angaja în copleșitoarea încercare de a da haină românească *Eneidei*, capodopera literaturii latine clasice, se cere privită ca o acțiune cu deosebite semnificații. În fond, trebuie să conștientizăm faptul că decizia tânărului de a trece de la niște mituri cosmogonice la epopeea națională a strămoșilor noștri romani, care anticipează momentele de glorie ale Orașului Etern, reprezintă asumarea unei opțiuni deloc întâmplătoare. Ca toți cărturarii români ai epocii, Aaron merge pe drumul afirmării deschise a ideilor romanității poporului și a latinității limbii române. Dacă, în *Cătră Ovidie Naso*, el se declara urmaș al oștenilor măritului împărat Traian, acum el oferă cititorului român un alt prilej de mândrie: abordează **mitul eroic al fondatorului**, atât de frecvent întâlnit în istoriile neamurilor, oprindu-se asupra poveștii înălțător-aventuroase a întemeierii slăvitei Rome, inima neasemuitului imperiu care și-a întins aripile și peste actualele ținuturi românești. Motivația este cea patriotică și o găsim clar exprimată în prefața datată 16 aprilie 1805: „*Iubite cetitoriu! Încredințat sânt despre aceea, precum te vei minuna ce pricină m-au îndemnat ca, între gâlcevitoarele legiuii, lăsând cele procuratoricești de o laturi, să mă apuc de cele poeticești, care cu legile patriei nici un amestec nu au. Eu, cu adevărat, încă mă minunez de multe ori. Iară aceasta încă o simț, precum inima de-a pururea spre aceasta mă îndemna, care îndemn, în singură dragostea, carea din fetele maicei mele o am supt cătră neamul meu, este întemeiată*” [s. n.].

Argumentația continuă în aceeași tonalitate, cu expresia convingerii că românii vor aprecia la adevărata valoare strădania sa de a da haină românească epopeii lui Vergiliu: „[...] *cu atâta mai plăcut socotesc a fi, cu cât în dânsa alta nu să cuprinde, fără numai lauda vestiților pe acea vreme în cele ostășești greci și ridicarea neamului râmlenesc, a cărui mlădiță noi sădiți în*

1 Am încercat să elucidăm acest aspect în studiul introductiv al volumului *Vasile Aaron. Miracole mitologice și învățături moral-creștine*, Editura Curs, Cluj-Napoca, 2015.

Dachia română ne aflăm” [s.n.]; cu alte cuvinte, cartea trebuia să fie prilej de mândrie națională, imbold pentru lupta pentru emancipare pe care o purtau românii transilvăneni.

Aaron este pe deplin conștient că face operă de luminare și pare a se mândri cu postura de îndrumător al semenilor mai puțin favorizați. Beneficiarul principal al muncii sale – crede entuziastul cărturar – va fi tinerețea studioasă, însă folosul va fi tras de toți cei cărora înțelegerea textului latin le pune probleme: „*Cunoaște-vor mai încolo folosul acestei cărți de toți acei scolastici, cari în școalele cele latinești au ajuns la vârsta de a ceti pe Virgilie în limba latinească; cu adevărat, multe se află în autorul latinesc care nici cei mai procopsiți în limba latinească nu le înțeleg, necum tinerii prunci, cari până acum în limba cea românească acest autoriu nu l-au avut spre a se putea ajuta și folosi cu dânsul întru mergerea înaintea bunelor învățături*”. Ca și în prefețele altor scrieri, el educă, atrage atenția cititorilor că opera prezentată conține lucruri imaginare, folosește chiar termenul de „ficțiuni”. Același scop educativ îl au rezumatele de la începutul fiecărei cărți, precum și numeroasele note de subsol, alături de alte note explicative de la sfârșit, care nu au mai ajuns până la noi.

* * *

Primă traducere a *Eneidei* în limba română, scrierea din 1805 nu a văzut lumina tiparului decât foarte târziu și doar fragmentar. Păstrată într-un manuscris cu destin zbuicimat, menționat pe alocuri după moartea lui Aaron, a fost descoperită după 70 de ani de la alcătuire de un dascăl bihorean, uitatul profesor Teodor Roșu², în biblioteca gimnaziului din Beiuș. Acesta a prezentat manuscrisul, parțial, în anul 1877, într-un anuar școlar: *Raportul*

2 **Teodor Roșu** – Cleric orădean, a fost unul dintre dascălii Gimnaziului din Beiuș. Cu studii de teologie la Universitatea din Budapesta, unde a dat și examen de capacitate pentru a putea preda Științele matematice și fizice, a predat aceste materii din anul 1865 până în anul 1889, când a fost înlăturat din instituție de autoritățile ungurești în urma unui incident de natură națională. A lucrat apoi la Episcopia Greco-Catolică până la sfârșitul vieții, în 1894.

despre gimnaziul superior greco-catholic de la Beiuș, edat de Petru Mihuț³, director, Oradea Mare, 1877.

Manuscrisul chirilic descris de profesorul Roșu este un *in folio* de 38,5/23 cm, având două părți. Prima, de 14 + 363 pagini, cuprinde prefața, un text despre viața lui Vergiliu, informații despre *Eneida* și primele șapte cărți, fiecare precedată de un succint rezumat. Partea a II-a, de 42 pagini, cuprinde *Cartea a VIII-a* și titlul *Cărții a IX-a*. Cum manuscrisul a ajuns cândva pradă șoarecilor, textul prefeței și al epopeii, mai ales al *Cărții I*, are porțiuni distruse de intervenția micilor rozătoare. De mirare că a ajuns totuși până la noi, după un parcurs atât de lung, de dificil și de întortocheat – nu mai puțin aventuros decât cel al lui Eneas, despre care povestește!

Despre „aventurile” prin care a trecut manuscrisul s-a mai scris. Cel care a pus informațiile cap la cap și a reconstituit, cât a fost posibil, traseul lui a fost cercetătorul clujean Jakó Zsigmond Pál în studiul *Istoricul bibliotecii lui Timotei Cipariu*⁴. Pe scurt, după moartea lui Vasile Aaron, în 1821, manuscrisul *Eneidei* a intrat în posesia nepotului acestuia, Dimitrie, pe atunci funcționar de cancelarie la Sibiu. De la Dimitrie a ajuns, prin anii 1840, la Timotei Cipariu, care-i era acestuia din urmă văr după mamă. A intrat astfel într-o bibliotecă de proporții extraordinare pentru acea perioadă, cu valori inestimabile, achiziționate de cărturarul blăjean începând de prin anii 1820. A

3 **Petru Mihuț** (1830-1902) – Originar din Leta Mare, cu studii teologice la Viena, a fost numit profesor suplinitor la Gimnaziul din Beiuș. Din anul 1864 a lucrat ca preot la Sarcău (acum sat aparținător comunei Sârbi, la 36 km de Oradea), apoi la Nojorid, în apropierea orașului. Pentru meritele sale, în anul 1874 a fost numit protopop onorific și consilier în Consistoriul episcopal din Oradea și Lugoj și a fost decorat de Curte cu *Crucea de aur cu coroană pentru merite*. În 1876 a fost numit paroh al Chenizului, iar din anul următor s-a aflat la conducerea Gimnaziului din Beiuș, timp de 12 ani, până la acel incident cu steagul național unguresc care a provocat și demiterea lui Teodor Roșu. A funcționat ca paroh al Olosigului (acum localitate componentă a orașului Săcuieni) și ca protopop al Orășii până la deces (17 dec. 1902). Informațiile despre cei doi clerici-profesori bihoreni ne-au fost oferite de directorul Colegiului „Samuil Vulcan” din Beiuș, domnul profesor Viorel Gavra, căruia îi mulțumim pentru bunăvoință.

4 Jakó Zsigmond, *Philobiblon transilvan*, Editura Kriterion, București, 1977, pp. 310-361.

urmat perioada învolburată a anilor 1848-1850, cumplită și pentru Transilvania, și pentru soarta bibliotecii. În noiembrie 1848 Cipariu s-a refugiat de două ori din calea insurgenților unguri, la Sibiu, întâi cu o lădiță de manuscrise, apoi cu două căruțe de cărți. Grosul bibliotecii a rămas la Blaj, ea fiind jefuită pe rând de honvezi, de imperiali și de localnici. Multe lucrări nu au mai putut fi recuperate. Printre piesele speciale ale colecției duse la Sibiu se aflau și manuscrisele românești provenite de la Vasile Popp și de la Vasile Aaron. Dar nici la Sibiu cărțile nu s-au aflat în siguranță. Stabilit în casa brutarului Johann von Böbel din Reispergasse (azi strada Avram Iancu) nr. 386, Cipariu a fugit la Căineni, în ianuarie 1849, refugiindu-se cu tot cu aceste bunuri din fața trupelor lui Bem; a revenit la Sibiu în februarie, dar în martie, când trupele maghiare s-au reîntors pe neașteptate, a fost nevoit să-și abandoneze comorile în casa lui Böbel. O parte din documentele lui au fost sechestrate, altele arse. Pe când Cipariu era captiv al trupelor rusești la Râmnic, împreună cu alți membri ai Comitetului Național Român, un căpitan de honvezi a rechiziționat cărțile găsite în odaia cărturarului și a plecat de acolo cu patru lăzi pline. Cercetările ulterioare au dezvăluit faptul că autorul raptului era un român, preot militar încorporat în armata lui Bem. Se numea Ion Munteanu, era din Sarcău⁵, comitatul Bihor, și căzuse prizonier la imperiali. Cipariu a întreprins multe demersuri pentru a-și recăpăta bunurile, reușind să-și recupereze, în 1853, doar 112 volume. Preotul a susținut mereu că scrierile ajunse în posesia lui fuseseră cumpărate de la honvezi și de la cetățeni ai Sibiului, ceea ce poate fi adevărat, măcar în parte. Un lucru este cert: Ion Munteanu a donat mai târziu gimnaziului din Beiuș 1 282 de cărți, 1 344 de caiete și 15 hărți. Nu putem decât să presupunem că în felul acesta a ajuns manuscrisul *Eneidei* în biblioteca gimnaziului, unde l-a găsit profesorul Roșu, care l-a considerat demn de a fi adus în atenția intelectualității românești prin publicare. Se îndeplinea astfel dorința lui Cipariu care, „în 1867, îndemna pe acela la care se afla manuscrisul să-l publice”⁶.

5 Rememorând acest episod, Cipariu însuși indică drept localitate de reședință a acelui preot satul „Saico din Ungaria”. Cum această grafie pare nerealistă, presupunem că, de fapt, se referă la același Sarcău, amintit de Jakó.